

ՇՕՊԵՆ ԵՒ ՊՕ

Համաշխարհային քաղաքակրթ. պատմութեան մէջ պատահում են դէմքեր, որոնք լուսատու աստղերի պէս անցնում են իրենց ժամանակակիցների վրայով, որոնց անուան հետ դարեջրջաններ են ստեղծւում, որոնք իրենց կարող ուղեղներում կրելով ժամանակիցների իդէալները, իրենց բազմաբովանդակ ու համապարփակ հոգով արտայայտել են այն զգացումային ոյժերը, որ որոճում ու նախազգում է հանճարին շրջապատող և նրան սնող ամբոխը. հանճարը նոյն իսկ երբեմն իր մէջ ամփոփելով և ժամանակը համապարփակող ոյժը, հանդիսանում է ամենագէտ արարած, որը արտայայտելով ժամանակակիցների ձգտումները, միաժամանակ մարդարէանում է և ապագայ սերունդների ձգտումները և ըղձերը. ահա թէ ինչու երբեմն դարեր յետոյ են գնահատուած այդպիսի դէմքերը, կամ իր ժամանակին գնահատողները անմուռաց են մնում և ապագայ սերունդների սրտում. Սոկրատ, Դանտէ, Շէքսպիր, Ռաֆայէլ չեն մոռացուելու երբէք—թէկուզ տասնեակ դարեր անցնեն—չեն մոռացուիլ, որովհետև նրանց ամենակարող խօսքը կամ վրձինը յաւերժացրել է մարդու մէջ Աստուածայինը և տուել է մարդու միջի էականը, յաւիտենականը, անփոխելիւ։ Մենք ինչքան էլ որ ուզենք, չենք կարող անջատել մեզ մեր այդ փառապանծ նախորդներից, ճիշտ այնպէս, ինչպէս որ անգոր ենք բռնարգել դէպի մեր ժառանգներն անցնող մեր հոգեկան յատկութիւնները. և ահա կարծես մենք առիթներ ենք փնտռում վերականգնելու մեր այդ օրգանական կապը նախորդների հետ. այդպիսի առիթներ հանդիսանում են յօրելեանները։

Եւ այդ յօրելեանների շարքում, 1909 թ. աչքի ընկնող տեղ է գրաւելու Համարեա բոլոր քաղաք. երկիրները այդ տարին առիթ ունեցան իրենց որդիներին յիշելու՝ Ամերիկան իր Գօլն, Անգլիան՝ Դարւիսին, Գերմանիան՝ Հեկկելին, Շիլլերին, Լեհաստանը՝ Շօպէնին, Ռուսաստ. Գօգօլին, Շատ էին և երկրորդական գործիչները, որոնց յօրելեանը այսպէս թէ այնպէս կատարուեց, օրինակ՝ Լինկօլն, Շպիլհագէն, Կօլցով, Գրիբօեդով, Մենդելսոն (եւրոսիշտ) և այլն. իրօք սխալ չի լինիլ անցեալ 1909 թ. առուանել

յօրելեաններէ տարի: Մենք որ բախտ չունենք պարծանքով տօնել սեփհական համաշխարհային հանճարները, չենք էլ շտապում մեր յարգանքը ցոյց տալ մարդկութեան այդ լուսասփիւռ ջահերին, որոնցով պարծենալու է իւրաքանչիւր և՛ հոգեկան կեանքով ապրող անհատ:—Նոյն խակ կոպէկանոց բրօշիւներ չենք կարողանում ապիւլ և ցրուել մեր հասարակութեան մէջ՝ հասկացնելու նրան թէ ինչի ենք սակաւանդամ խմբակներս հրճուում օրինակ Պօի կամ Գօգոլի յիշատակով: Պատահական դիտողութիւններ են միայն լոյս տեսնում մեր թիրթիրում դրանց մասին. դիտողութիւններ, որոնք լուրջ մշակուած չեն կամ հոգատար աշխատանքի արդիւնք, այլ հապճեպ կերպով կազմուած մի բան: Ոսք չը կայ սակայն, որ հենց այդ մի գրաւական է մեր մտաւոր կեանքի ձգտմանը, աւելի լաւ կը լինի համեստութեամբ յարգել, քան դատապարտելի լռութեան մատնել այդ խոշոր երևոյթները, ահա այդ. տեսակէտը. ընդունելով մենք՝ թէպէտ և ուշ, ընթերցողներին կը տանք դիտողութիւններ այդ դէմքերից առ այժմս երկուսի մասին:

Երկուսն էլ ծնուել են քաղաքակիրթ երկրներում, 1809 թ. և երկուսն էլ ապրելով միայն 40 տարի մեռել են 1849 թ. սակայն այս երկու հիւանդագին հանճարները ոչ թէ ապրած տարիների թուով, այլ շատ կողմերով հոգեկան երկուորեակներ են հանդիսանում միմեանց: Հէյնէն ասում է, որ Շօպէնը իր մէջ միացնում էր ասպետական ոգին, ֆրանսիակ. գրացիայի և գերմանական խորամտութեան հետ, Պօի հոգեկան կօմպոզիցիան իր մէջ պարունակելով այդ բոլոր կողմերը իր բազմակողմանիութեամբ սակայն ընդգրկում էր Շօպէնին: Պօն և Շօպէնը ծնունդ են 19-րդ և մասամբ 18-րդ դարերի այն հոգեկան զօրեղ ցնցումների, որից յետոյ թուլացած նեարդերի հիպերեստեզիան կարող էր այդքան զգայուն, այդքան տպաւորուող արարածներ տալ: Նայեցէք այս երկուսի էլ եղբրեական, թախճոտ շնչաբերին, որոնք երբեմն տրագիքական պաֆօսի են հասնում, թափանցեցէք այդ կորովի թախճի, այդ թունալի-մաղձոտ բողբոջների մէջ և կը համոզուէք, ինչպիսի համանմանութիւն կայ այս երկուսի մէջ: Շօպէնը յայտնի տաղանդ էր. ահա ինչ է ասում ժամանակակից Լիստը. «Մեծ արտիստը իր կախարդիչ խաղով հաղորդում էր մի սրտատրոփ զրգիւ, մի զաղաւուկ, շնչապառ թնդին. որպիսին զգում է սիրտը, երբ երակայում է գերբնական արարածների գոյութիւնը, այնպիսի արարածների, որոնց ըմբռնելը անկարելի է: Նոյն սրտատրոփ զրգիւր տիրում է ընթերցողի սրտին, երբ կարդում է Պօի քերթուածները և համոզուում

է, որ Պօն պակաս տաղանդ չէ, որ կարողանում է խաղալ ընթերցողի նեարդերի հետ և ծնեցնել նրա մէջ թախիժ, սարսափ, յուսահատութիւն և բողբոջ։ Նրանք երկուսն էլ վաղ ասպարէզ լիջան։ Պօն 18 տարեկան «Al Aaraaf» և «Tamerlan» ժողովածուններով և Շօպէնը 22 տարեկան իր կօնցերտով (Պարիզում)։ Բայց հիւ էր կարծում, որ այս անյաջող փորձերի հողինալները ապագայում լինելու են աշխարհահռչակ «B-Moll» սոնատի կամ «Ազոաւ» պօէմի ստեղծագործողները։ Պօն և Շօպէնի այդ գլուխգործոցները միայնակութեան ու անփարատ թախիժի ու վշտի ծնունդներ են։ Եւ չնայած որ երկուսն էլ դրանցով ողբում են իրենց սիրելիներին, մէկը Լենօրային, միւսը Ժ. Ջ.-ին, այնուամենայնիւ այնպիսի զօրեղ թափով են շնչում նրանք, այնքան զգացմունք ու անկեղծութիւն կ'այ դրանց մէջ, որ ներկայումս համաշխարհային սեփականութիւն են դարձել դրանք և երկուսի էլ գլուխ գործոցներն են համարում։ Եթէ յիշենք և այն, որ երկուսն էլ կենդանութեան ժամանակ գործել են նեղ շրջանում, որ նրանք ժամանակակից լայն մասսայի վրայ չեն ներգործել, համանմանութիւնները վերջացրած կը լինենք։

Ֆրիդրիխ Շօպէնը Պարիզ հեկաւ 20 տարեկան հասակում, արդէն բոլորովին որոշ և կազմակերպուած բնաւորութեամբ։ այնուամենայնիւ Պարիզի կեանքը շատ բարեբար ազդեցութիւններ թողեց պատանի Շօպէնի վրայ։ ուրիշ կերպ չէր էլ կարող լինել, քանի որ այդ զգայուն պատանին շրջապատուած էր այն ժամանակի գրական, գիտական, երաժշտական հանճարեղ ներկայացուցիչներով։ Լիստ, Մեյերբեր, Բալդակ, Հայնէ-անա ինչ շրջանում էր ընդունուել Ֆրեդերիկը։ Չնայելով Պարիզի հասարակական շրջանների հետ ունեցած յարաբերութեան, Շօպէնը մինչև վերջն էլ իր ձգտումներով աւելի հակուած էր ոչ թէ Ֆրանսիային (հայրը Ֆրանսիացի էր), այլ Լեհաստանին և լեհերին (մայրը լեհ էր)։ Դուցէ այդ բանում վճռական դեր էր խաղում այն հանգամանքը, որ Ֆրիդրիխը ծնուելով Վարշաւում, իր մանկութեան և մասամբ պատանեկութեան տարիները լեհ ժողովրդի մէջ էր անցկացրել։ սրանով մասամբ կարելի է բացատրել այն հանգամանքը, որ հակառակ ընդհանուր երեոյթի—երաժշտագէտների կօսմպօլիտիզմի—Շօպէնը ներկայացնում է մի փայլուն ինքնաբերական ազգայնականութիւն։ նրա մէջ երբէք չը թուլացաւ դէպի Լեհաստանը տածած սէրը, լեհական ուժեղ նօտան չը հանգաւ երբէք։ Յայտնի «յուդարկանգը» մեր երկակայութեան մէջ պատկերացնում է մի ամբողջ նահատակ ազգի թաղումը, որ կատարւում է զանգերի մահաշունչ զողանջունի ներքոյ։ Թաղ-

ւում էր լեհ ժողովուրդը, որի հերոսական ջանքերը քանիցս ան-
յաջող վախճան ունեցան: Այդ ապարդիւն փորձերից ընկճուած և
բաղձաթիւ գոհեր տուած լեհ ժողովուրդի մոայլ տրամադրութիւնն
էր, որ արտայայտուում էր վայրագին, հիւանդոտ հառաչներով:

Սակայն ինչքան էլ Շօպէնին օրեկտիւ ստեղծագործող հա-
մարենք, այնուամենայնիւ նա զլիւսաւորապէս ինդիվիդուալիստ
է, քնարերգու է: Նրա փոքրիկ արտադրութիւնները ներկայացնում
են հիասքանչ բանաստեղծութեամբ լի գեղեցկութիւններ և ունին
խոր, վսեմ բովանդակութիւն:

Ինչքան էլ սեղմնք Շօպէնի ստեղծագործութեան սահման-
ները, կոմպոզիտորների շարքում նա, այնուամենայնիւ մի աչքի
ընկնող երևոյթ է. ամենից հետաքրքիրը Շօպէնի մէջ՝ այդ նրա
մուղիկայի առանձնայատկութիւնն է. քնքշութիւն, ըղձալի-երա-
զանքներ, գերագոյն նրբութիւն լի պատանեկական աւելնով.—
իզուր չեն Շօպէնին երաժշտութեան Հայնէ անուանում: Գլխաւորը
այն է, որ Շօպէնի ստեղծագործութիւններում արտայայտուում է
նրա ամբողջ ներքին աշխարհը, այն զգացմունքները և խոհերը,
որոնք անմատչելի են կողմնակի մարդկանց համար: Այդ ներքին-
աշխարհը արտայայտել այնպիսի ձևերով, արտայայտել սեպհական
անձին վերաբերեալ մտքերը, թախիժ ստրկացաւ հայրենիքի վե-
րաբերմամբ, արտայայտել իր ըղձերն ու հրճուանքը, բաղդաւո-
րութեան վայրկեանները և անյոյս վշտերի պոռթկումը,—արտա-
յայտել այդ բոլորը և այդ բոլորի համար գտնել յարմար՝ այն էլ
գերող—հրապուրող՝ ձայներ ու ձևեր,—սա արդէն այնպիսի հա-
րուստ ու խոր հոգի է ցոյց տալիս, այնպիսի եռուն կեանքի ա-
պացոյցներ են, որոնք ջախջախում են ակադեմիկոսների՝ Շօպէնի
«ծրագրային մուղիկային» վերաբերեալ յարձակումներն և խզըր-
զանքները:

Թող «ծրագրային» անուանուին այն բազմակողմանի պիես-
ները, որոնք զանազան անուններով արտայայտուում են պատե-
րազմի սարսափները, ձիերի դոփիւնը և զէնքերի շաշիւնը, կամ
իսպանական վանական թափօրը, կամ լեհական ռամիկ ժողովրդի
կեանքի տեսարանները. չէ որ Լիստի, Շումանի պէս հեղինակա-
ւոր անձնաւորութիւններն են Շօպէնի երկրպագուները. թէպէտ
Շօպէնին հռչակող Շումանը մինչև վերջն էլ չըմբռնեց B-moll
սօնատը և մինչև վերջն էլ խելագարի դառնացանքներ էր համա-
րում այդ, սակայն դա կարելի է համարել մեծ մարդկանց յատուկ
տարօրինակութիւններից մէկը: Այդպիսի տարօրինակութիւն էր
հէնց Շօպէնի տենչը մասնաւոր դասերի վերաբերմամբ. ամբողջ
կեանքում նա արիստօկրատ կանանց էր սովորեցնում: Լիստը են-

Թաղրում է, որ այդպիսով նա կամենում էր կիրառութեան մէջ մտցնել իրեն առանձնայատուկ երաժշտ. մաները, որը ինքը Շօպէնը անուանում էր tempo rubato—մի քնքոյշ, խորհրդաւոր, ընդհատ երեւում, որ նման էր ծառերի նուրբ տատանման թեթեւ զեփիւռից:

Շօպէնը յայտնի տաղանդ էր *) ֆորտըպիանայի համար և հըրում էր համարեա միմիայն ֆորտըպիանայի համար, օրինակ 3 սօնատները, 4 բալլադները, 4 ֆանտազիաները, 12 պօլօնէզները, 52 մազուրկաները, 95 պրելիւդիաները, 12 նօկտիւրները, 13 վալսերը, 25 էտիւդները և այլն: Նրա այս բազմակողմանի ստեղծագործութիւնների շարունակուելուն արգելք էր հանդիսանում թոքերի հիւանդութիւնը, որ դեռ 37 թուին սպառնում էր նրան. քիչ չէին և այն հոգեկան յուզումները, որ կրեց նա Ժորժ Զանդի հետ ունեցած երկարատեւ ընկերակցութեան ժամանակ՝ մօտ 9—10 տարի: Այդ արկածալի և խանդավառ սիրոյ արդիւնքն է հռչակաւոր B-moll սօնատը՝ Marche funebre յուղարկերգով. ասում են, որ այդ գործը Շօպէնը գրել է Մայօրկա կղզում՝ իր միայնութեան բուպէներին, մի ահալի ու փոթորկոտ գիշեր, երբ նա սրտատրոփ սպասում էր կենակցին. բնական է որ պէտք է արտայայտուէր այդտեղ ահալի թախիծ, հեծեծանք և սրտակտուր հառաչներ. բնական է և այն, որ հոգու խորքերից բղխած այդ գործը Մայօրկա կղզուց ամբողջ աշխարհ էր տարածուելու:

Այսպէս է իսկական հանճարը. ոգևորութեան վսեմ վայրկեաններին նա ստեղծագործում է այնպիսի աստուածակերպ գոհարներ, որոնք միմիայն բաւական կը լինէին անմահացնելու հեղինակների անունները:

Մարգո

*) Թէպէտ Շօպէնին գիւնցողներից ոմանք ներկայումս բոլորովին հակառակ կարծիք են արտայայտում: